

5. Хачатурян С.В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація //Фінанси України. – 2003.- №4- с.77-81.
6. О.Л. Хотомлянський, І.О. Сіненко. Теоретичні основи управління фінансовими ресурсами підприємств// Актуальні проблеми економіки.- 2007. № 2(68)-с.145-151.

Сомов В.Ф.,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ІМВ НАУ

УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ ТЕХНОЛОГІЙ

Формування світового ринку технологій відбулося в другій половині 50-х – 60-і роки ХХ сторіччя, коли обсяг міжнародних комерційних операцій за технологіями перевищив масштаби національного обміну. Це дозволило виділити міжнародний обмін технологіями в окрему форму МЕВ. За даними МВФ кількість країн, що обмінюються технологіями з 1960 року збільшилося з 22 до 84, розширився обсяг щорічних ліцензійних операцій, що свідчить про зростаючу економічну роль цього виду товарів для всіх учасників обміну технологіями. Технологічний обмін перевищує традиційні світогосподарські потоки товарів, послуг і капіталів.

Актуальність теми полягає в тому, що науково технічний потенціал нині є визначним фактором, що забезпечує конкурентоспроможність національної економіки. Сьогодні приріст валового продукту в найбільш розвинених країнах світу на 75-80% визначається інноваційними досягненнями, а України становить – 0,1%. Саме тому, варто вивчати та аналізувати цю проблему, задля того, щоб виявити недоліки, пріоритетні напрями розвитку та можливі шляхи покращення та вдосконалення становища України на світовому ринку технологій. Це сприятиме позитивним змінам в життєдіяльності суспільства нашої держави, допоможе вивести стан економіки України на новий рівень.

На промислово розвинуті країни приходить близько 90% світового ринку технологій, у тому числі більше 60% приходить на США, Японію, Великобританію, Німеччину і Францію. Велика частина торгівлі ліцензіями приходить на наступні галузі: електротехнічна й електронна промисловість – 19%, залізне машинобудування – 18%, хімічна промисловість – 17,4%, транспортне машинобудування – 10,2% всього обсягу комерційних операцій.

Однією з найважливіших складових інноваційного процесу і перспективним механізмом економічної стабілізації держави є трансферт технологій, сутність якого полягає в передачі ноу-хау, нових технологій, технологічного обладнання та науково-технічних знань від власника до замовника. В національному законодавстві високі технології визначаються як «технології, які розроблені на основі новітніх наукових знань, за технічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і спроможні

забезпечити передові позиції на світовому ринку наукомісткої продукції». Саме зміни технологій забезпечують розвиток галузей промисловості, є основою якісних змін в економіці в цілому, на 75-80 % визначають приріст ВВП розвинутих країн.

За останній час розрив між створенням новітньої технології та її впровадженням в промисловість суттєво скоротився, і країни, які здатні швидко і ефективно їх використовувати. Однак в Україні через слабку взаємодію науки і бізнесу трансфер технологій не знайшов свого належного розвитку, тому перспективні наукові розробки часто не комерціалізуються. Через це країна втрачає можливість використання стратегії нарощування інноваційного потенціалу на пріоритетних напрямках НТП, що загрожує закріпленням у країні екстенсивної моделі розвитку економіки.

Низький успіх у реалізації проектів по трансферу технологій в Україні головним чином зумовлено двома групами чинників: по-перше, безпосередньо пов'язаних з недостатнім розвитком інноваційних процесів, що гальмує участь країну міжнародному обміні технологій, та по-друге, зумовлених недоліками вітчизняного законодавства щодо зазначення та захисту права інтелектуальної власності учасників інноваційного процесу.

До першої групи чинників можна віднести:

- Скорочення частки інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції України та зниження інноваційної активності підприємств. Науково-технічний потенціал України практично виключений з економічної діяльності. Частка інноваційної продукції у 2007 р. склала лише 6,7% від загального обсягу промислової продукції. Наукомісткість промислового виробництва України на сьогодні не перевищує 0,3 %, що у десятки разів менша світового рівня. У 1998 р. вона складала 3,1%, у 2007 р. – знизилась до 0,7%. Скорочуються обсяги науково-дослідних робіт. Протягом 1996 – 2008 рр. їх обсяг скоротився з 1,38 до 1,0% ВВП. Кількість підприємств, що впроваджували інновації, за підсумками 2007 р. становить 1147 (11, 5% від загальної кількості), тоді як у 2003 р. складала 1120 (11,5%). У 2007 р. лише 7,8% підприємств займалися розробкою та впровадженням інновацій. Втрати на придбання нових технологій українськими підприємствами знизилась з 243,4 до 159,5 млн. грн., а витрати на підготовку та впровадження інновацій скористались на 0,5% або на 40 млн. грн. [10].

- Загрозливою є товарна структура українського експорту: його обсяги формуються переважно за рахунок сировинних галузей. На відміну від розвинутих країн, де близько 85 % приросту ВВП забезпечує виробництво та експорт науково місткої продукції, частка України на ринку високотехнологічної продукції, загальні оцінки якого складають 2,5-3 трлн дол., становить приблизно 0,05-0,1%. Станом на кінець 2008р. в українському експорті домінували: продукція металургії (39 %), хімічної промисловості (8%), машини та устаткування (10%). У структурі експорту-імпорту зберігається вузька спеціалізація - 75% зовнішньоторговельного обороту припадає на 3-4 товарні групи. Це свідчить, що Україна знаходиться у великій технологічній залежності від розвинутих країн. У 2008 р. імпорт в Україну

високотехнологічних товарів становив 234,4 млн. дол., (6,5% загального обсягу), а домінуючі позиції в його структурі посіла електротехніка (782,8 млн. дол.), хімічні вироби (404 млн. дол.) і неелектрична техніка (371,2 млн. дол.). Український експорт високотехнологічних товарів складав лише 2,35 % сукупного обсягу [10].

-Відбувається викривлення структури вітчизняного трансферу технологій переважно в бік залучення. Основну частину вітчизняного трансферу технологій складає придбання іноземних технологій. Протягом 2002-2004рр. спостерігалось засилля іноземних технологій на вітчизняному ринку. Зокрема, лише у 2004 р. на придбання іноземного інтелектуального продукту було спрямовано 323,4 млн. грн., що у п'ятеро перевищує обсяг коштів, витрачених на вітчизняний інтелектуальний продукт. Подібна картина і сьогодні. Основну частку складає придбання, скоротилося з 237 до 55, тобто більш ніж в чотири рази;

В Україні відсутня сучасна законодавча база та єдиний керівний орган з питань трансферу технологій. Розвиток трансферу технологій гальмується відсутністю попиту на відповідні науково-технічні розробки з боку державі та приватного сектору. Низькими залишаються обсяги державного замовлення на новітні технології, які щорічно становить близько 1 % бюджетного фінансування наукової сфери.

До другої групи чинників можна віднести наступні:

- Недосконалість захисту права інтелектуальної власності через вади законодавчої бази. Незважаючи на помітний прогрес останніх років у сфері законодавчого забезпечення правової охорони інтелектуальної власності, її недосконалість все ще є одним з чинників, який перешкоджає створенню в Україні ефективної системи трансферу нових технологій та науково-технічних досягнень;

- Не врегульовано питання вартісної оцінки об'єктів інтелектуальної власності та їх відображення у бухгалтерському обліку. Незважаючи на неодноразові доручення Кабінету Міністрів України, Фонду державного майна України не затвердив методика оцінки нематеріальних активів. Відсутність єдиної методики визначення розміру матеріальної шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності унеможлиблює покарання порушників;

- Зберігається тенденція зменшення кількості поданих заявок на винаходи до Держдепартаменту інтелектуальної власності (порівняно з 2005 р. зменшилася 13,6%). Кількість використаних у виробництві винаходів скоротилась на 19,8%. Число зареєстрованих ліцензійних договорів становить лише 2,2-2,6% від числа патентів, що в декілька разів менше показників провідних країн. Недоліки в правозастосуванні законодавчої бази в частині захисту прав інтелектуальної власності призвели до суттєвих втрат державою науково-технічного потенціалу, зокрема спеціальної наукової, проектно-конструкторської, проектно-дослідницької документації під час приватизації. Залишається не врегульованим питанням «інтелектуальної спадщини» колишнього СРСР. Так, в Росії залишилося близько 500 тис. авторських

свідоцтв на винаходи, з яких приблизно 250 тис. належать українським винахідникам;

- Велика тривалість терміну розгляду заявок на патенти і винаходи: тривалість розгляду заявок на патенти і винаходи: тривалість розгляду заявки на винаходи 1,5-3 роки, а заявка на знаки для товарів і послуг розглядається 1,5-3,5 роки. Ускладненість та забюрократизованість реєстрації права інтелектуальної власності на Україні призводить до того, що «трансфер технологій» за кордон стає цілеспрямованим відбиранням за безцінь українських технологій іноземними фірмами.

В Україні зроблено важливий крок до захисту інтересів держави при скороченні та використанні технологій та об'єктів права інтелектуальної власності. Цією справою займатимуться структурні підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності центральних органів виконавчої влади та академій наук. Типове положення про такий підрозділ затверджено постановою Уряду від 01.08.2007 р. № 995.

В Україні вже створено необхідну нормативно-правову основу для регулювання ринку технологій. Зокрема, вже діють ряд законів та програм, хоча їх ефективність все ще залишається під сумнівом.

Фахівці, які займаються українськими технологіями, вважають, що перспективи в державі є насамперед у таких галузях: ракетно-космічна, авіаційна та авіаційне двигунобудування, бронетанкова техніка та двигунобудування для неї, суднобудівна, в тому числі створення підводних телекерованих апаратів, модернізація сучасної військової техніки, створення електронно-оптичних виробів, навігаційних приладів, головок самонаведення для ракет «земля-повітря», «повітря-повітря» і артилерійських снарядів, станцій радіотехнічного контролю, звукометричних систем артилерійської розвідки, складних систем управління, апаратури радіозв'язку, радіотехнічної та радіоелектронної боротьби, створення безпілотних літальних апаратів, авіаційних і ракетних систем прицілювання. До перелічених вище напрямів в останні роки додалися такі, як наноелектроніка, надшвидкісна передача даних, IP-телефонія, створення легких надміцних матеріалів, зварювання різномірних поверхонь...

Щоправда, досягнувши значних успіхів у розробках, Україна жодним чином не просунулася у їхньому впровадженні.

Оскільки трансфер технологій є найважливішою частиною інноваційного процесу, варто розглянути шляхи покращення та методи удосконалення виходу України на світовий ринок технологій.

Все це позитивно впливатиме на розвиток у нас цивілізованого ринку трансферу технологій, інноваційних продуктів, товарів і послуг. Відтак буде ефективно реалізуватися інноваційно-інвестиційна модель розвитку економіки України.

Подолання зазначених негативних тенденцій вимагає задіяти чинники інвестиційного характеру – вдосконалення законодавчої бази в області трансферу технологій та розробки державної політики в сфері комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, активізацію розвитку інфраструктури

українського ринку технологій шляхом формування основних ринкових механізмів і залучення підприємств до роботи з існуючою інтелектуальною власністю.

Щоб забезпечити ефективне використання науково-технологічного і інтелектуального потенціалу України шляхом втілення технологій у виробництво конкурентоспроможної та якісної продукції, вважаємо необхідним:

Сформувати за участю державного фінансування національну систему трансферу технологій, важливими ланками якої мають стати регіональні центри трансферу технологій та центри науково-технічної та економічної інформації, на основі яких необхідно найближчим часом сформувати національну інфраструктуру, використовуючи вже існуючі підприємства як вузлові. Вже функціонує три такі регіональні центри: Київський; Львівський та Харківський. Створити інфраструктуру трансферу технологій, у тому числі підрозділи з питань трансферу технологій та продовжити створення центрів трансферу технологій на національному та регіональному рівнях. Її елементом може стати розробка і впровадження інтегрованої бази даних щодо попиту та пропозиції трансферу технологій в Україні та створення механізму поповнення цієї бази з різних джерел: існуючих локальних, відомчих та регіональних баз даних, каталогів, конкурсів, виставок-презентацій, спеціалізованих журналів, видань, інтернет-сайтів. Складовою національної інфраструктури трансферу технологій мають стати спеціально створені консультативні комісії з питання аудиту трансферу технологій, оскільки при вирішенні питання щодо експорту технологій є важливо оцінити її конкурентоспроможність.

З метою створення стратегічних альянсів з найбільшими зарубіжними операторами ринку технологій необхідною є інтеграція українських учасників ринку технологій у відповідні європейські структури, що дозволить отримати доступ до баз даних, бірж, фондів венчурного капіталу та до інших інформаційних та фінансових ресурсів та надасть значні переваги при оформленні ліцензійних контрактів та міжнародних патентів. На державному рівні забезпечити умови для активної розробки новітніх технологій в Україні та умови для їх представлення як об'єктів міжнародного технологічного трансферу через виконання таких заходів: активізації розвитку інфраструктури інноваційного процесу; залучення приватних українських і закордонних інвестицій в інноваційну сферу; створенню умов для збільшення кількості учасників трансферу технологій.

З метою формування попиту на новітні технології необхідно розвивати в Україні сучасну національну індустрію венчурного капіталу шляхом найшвидшого формування державної програми і розробки концепції розвитку сектору венчурного капіталу, забезпечення законодавчого регулювання венчурного виробництва. Актуальним є пошук закордонних венчурних фондів та бізнес-янголів для виготовлення кінцевого продукту з використанням розробленої технології.

Підготувати зміни до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» у частині зарахування до

держбюджету України певного відсотка коштів, отриманих від трансферу технологій, майнові права які належать державі; до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» в частині визначення розміру та порядку виплати винагороди творцям об'єктів інтелектуальної власності.

Створити спеціальні судові органи з вирішення питань безпосереднього захисту інтелектуальної власності, працівники яких будуть підготовленими та обізнаними фахівцями у сфері вітчизняного та міжнародного права інтелектуальної власності, а не фахівцями широкого профілю.

Для виходу на якісно інший рівень розвитку національного трансферу технологій необхідно формувати сприятливі умови для інноваційної діяльності бізнесу, заохочувати світових лідерів у галузі високих технологій до приходу в Україну, створювати інструменти трансферу технологій, забезпечити наявність професійного менеджменту. Результатом розробки новітніх технологій має стати завоювання конкурентних позицій у перспективних секторах ринку, підвищення ефективності участі України у світових ринках технологій.

Отже, світовий ринок технологій можна підрозділити на чотири сегменти: ринок патентів і ліцензій; ринок науко- і технологічноємної продукції; ринок високотехнологічного капіталу; ринок науково-технічних фахівців.

Ринок технологій функціонує в умовах правового захисту науково-технічних знань і інтелектуальної власності. Найбільше поширеними інструментами правового захисту технологій є патенти, ліцензії, копірайт, товарний знак або марка.

Найважливішими формами міжнародної передачі технологій є торгівля ліцензіями, франчайзинг, інжиніринг, контракти «під ключ», контракти на керування.

Що ж до України то загалом її становище є не зовсім оптимістичним. Спостерігається негативна тенденція щодо придбання технологій і ще гірша – у відношенні їх трансферу. У рейтингу використання технологій та інновацій у 2006 р. Україна була на 83-му місці, що пояснюється низьким рівнем інноваційної активності підприємств, відсутністю стратегії економічного розвитку країни у відповідно патентно-ліцензійної політики держави та правової бази.

Ці факти підтверджують існування негативних тенденцій у сфері технологічного трансферу в Україні.

Змінити ситуацію на краще можуть наступні заходи

- 1) формування пропозицій та ініціатив щодо зміни діючого законодавства України в сфері трансферу технологій та комерційних об'єктів інтелектуальної власності;
- 2) регулювання захисту інтелектуальної власності українських дослідників та підприємців;
- 3) державна підтримка міжнародних патентів з найбільш перспективних розробок;

- 4) проведення комплексу робіт зі створення і реалізації механізму передачі технологій подвійного та широкого призначення, що розроблені при виконанні державних науково-технічних програм;
- 5) володіння та управління правами на об'єкти інтелектуальної власності, створенні за рахунок коштів держбюджету та їх передача на комерційних засадах;
- 6) акредитація учасників ринку технологій (організацій-посередників) на Україні та ліцензування їх діяльності;
- 7) впровадження ефективнішого захисту наукової інтелектуальної власності проти порушень у цій сфері;
- 8) створення та підтримка центрів трансферу технологій та інновацій в регіонах, комп'ютерної національної інформаційної мережі, банків даних технологій;
- 9) розробка типових форм договорів з трансферу технологій та рекомендацій щодо їх застосування.

Вище згадані заходи забезпечать ефективність державного управління, продуктивність праці у всіх сферах економіки, належний ступінь розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, зокрема українського сегменту Інтернету; забезпечать перехід економіки до моделі інноваційного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.91 р. № 1560-XII.
2. Закон України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" від 14.09.2006 № 143-V.
3. Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки" від 09.01.2007 № 537-V.
4. Закон України "Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій" 09.04.2004 № 1676-IV.
5. Микитенко В.В. Вимоги до впровадження новітніх технологій і високотехнологічної продукції // Проблеми науки. -2006. - №1. – С. 30-38.
6. Мірошник І.М. Моделі стратегічного планування інноваційного розвитку високотехнологічного виробництва// Економіка і прогнозування.2004.- №4.С94-108.
7. Олейніков О.О. Сучасні тенденції світового ринку високотехнологічної продукції та місце України на ньому//Проблеми науки.-2006.-№1.-С.30-38.
8. Сіденко В.Р. Проблеми включення України в глобальні мережі торгівлі високотехнологічними товарами і послугами// Актуальні проблеми міжнародних відносин.-2005.-№52,Ч.1-С.8-12.
9. Толстая Н.М. Перспективи обміну високотехнологічною продукцією між Україною та Європейським Союзом// Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Міжнародні відносини.-2005.-№31-32.- С.53-56.
10. www.ukrstat.gov.ua

Мусієнко С.В.,